

Tomasz Sobecki¹

ORCID ID: 0000-0001-6010-3528

INSTYTUCJA BIEGŁEGO W POSTĘPOWANIU KARNYM I POSTĘPOWANIU CYWILNYM – PODOBIENSTWA I RÓŻNICE

ABSTRACT

Institution of an expert in criminal and civil proceedings – similarities and differences

An expert in both criminal and civil proceedings is a qualified assistant of the court (or other procedural bodies) providing special evidentiary information. The opinion issued by him is an independent source of evidence of specific importance. Contrary to a witness, they are not providers of information about facts, but interpreters of these facts from a scientific and technical point of view. They must possess specialized knowledge and experience otherwise unavailable to other participants in the proceedings. The role and function of experts in criminal and civil proceedings are seemingly similar. However, each of these proceedings has many special regulations that cause significant differences in this respect. These differences are the focus of this study.

---

¹ Doktor nauk prawnych, radca prawny, radca prezesa Najwyższej Izby Kontroli pełniący obowiązki dyrektora Delegatury NIK w Bydgoszczy.

Keywords: experts, civil procedure, criminal procedure

Słowa kluczowe: biegły, postępowanie cywilne, postępowanie karne

I.

Na pierwszy rzut oka wydawać by się mogło, że niezależnie od rodzaju postępowania prowadzonego przed sądem rola biegłego jest identyczna w każdym z nich. Ogólnie rzecz biorąc, można określić biegłego jako „pomocnika sądu” posiadającego wiadomości specjalne. Zgodnie z art. 193 § 1 Kodeksu postępowania karnego (dalej k.p.k.)² „jeżeli stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymaga wiadomości specjalnych, zasięga się opinii biegłego albo biegłych”. Z kolei przepis art. 278 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego (dalej k.p.c.)³ stanowi, że „w wypadkach wymagających wiadomości specjalnych sąd [...] może wezwać jednego lub kilku biegłych w celu zasięgnięcia ich opinii”. Istotne podobieństwo dotyczy zatem kwestii „wiadomości specjalnych”.

„Wiadomości specjalne” w rozumieniu art. 278 k.p.c. obejmują wiedzę z zakresu poszczególnych gałęzi nauki, techniki, sztuki, rzemiosła oraz wszelkich innych umiejętności, wykraczającą poza przeciętny poziom wiedzy osób niebędących specjalistami w danej dziedzinie. Pojęcie tych wiadomości jest więc pojęciem ocennym, a jego zakres ulega zmianie wraz z ogólnym postępem wiedzy. Ziszczenie się przewidzianej w art. 278 k.p.c. przesłanki wymogu wiadomości specjalnych jest każdorazowo przedmiotem oceny sądu na tle okoliczności danego przypadku⁴. Podobne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 4 października 2000 r.⁵, pisząc, że „rozstrzygnięcie sprawy wymaga

2 Kodeks postępowania karnego (Ustawa z 6 czerwca 1997 r., Dz.U. 2020.30., t.j. z 2020.01.09).

3 Kodeks postępowania cywilnego (Ustawa z 17 listopada 1964 r., Dz.U. 2020.1575, t.j. z 2020.09.14).

4 Postanowienie Sądu Najwyższego z 27 kwietnia 2017 r., III CSK 341/16, LEX nr 231191.

5 Wyrok Sądu Najwyższego z 4 października 2000 r., III CKN 1238/00, LEX nr 533879.

wiadomości specjalnych wówczas, gdy przy jej rozpoznawaniu wyłoni się zagadnienie, którego wyjaśnienie wykracza poza zakres wiadomości i doświadczenia życiowego osoby nieposiadającej wiadomości specjalnych z określonej dziedziny. Opinia biegłego ma na celu ułatwienie sądowi rozpoznanie w kwestii wymagającej takich wiadomości specjalnych”. Mówiąc o zakresie wiadomości i doświadczenia życiowego osoby nieposiadającej wiadomości specjalnych z określonej dziedziny, ustawodawca, jak się wydaje, miał na względzie przede wszystkim członków składu orzekającego, ale również strony i innych uczestników postępowania sądowego. Chodzi tu zatem o wiedzę niedostępną dla przeciętnego człowieka o przeciętnym wykształceniu i takim samym doświadczeniu życiowym. Na podobnym stanowisku stanął też Sąd Najwyższy, rozstrzygając sprawy w ramach postępowania karnego – „do wiadomości specjalnych, którego to pojęcia używa art. 176 § 1 k.p.k. [d.k.p.k. z 19 kwietnia 1969 r. – obecnie art. 193 § 1 k.p.k. – przyp. autora], nie należą te wiadomości, które są dostępne dla dorosłego człowieka o odpowiednim doświadczeniu życiowym, wykształceniu i zasobie wiedzy ogólnej”⁶.

Jak słusznie wskazał Michał Gabriel-Węglowski, jest to zasób wiedzy:

- » niedostępny w sposób naturalny, wynikający z typowego wzbogacania wiedzy w wyniku zwykłej aktywności życiowej, dla przeciętnego członka danej społeczności (społeczeństwa),
- » wymagający podjęcia ukierunkowanej na zdobycie tych informacji nauki [...],
- » przeważnie pogłębiany, po zdobyciu specjalistycznej wiedzy podstawowej, o dalsze umiejętności w wyniku zbierania doświadczenia praktycznego związanego z daną specjalnością,
- » poddający się zewnętrznej weryfikacji co do tego, że dana osoba rzeczywiście takim zasobem dysponuje,
- » dotyczący stwierdzenia okoliczności istotnych z punktu widzenia dokonywanych w procesie karnym ustaleń faktycznych, które nie wynikają z innych środków dowodowych⁷.

⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z 15 kwietnia 1976 r., II KR 48/76, OSNKW 1976/10–11/133.

⁷ M. Gabriel-Węglowski, *Analiza kryminalna w pracy prokuratora*, Prok. i Pr. 2016/10/124–153.

Rodzi się jednak w tym miejscu pewna wątpliwość. Nie da się uogólnić wniosku co do ponadprzeciętnego doświadczenia życiowego sędziów, skoro mogą być to zarówno osoby stosunkowo młode, jak i te, które zbliżają się do wieku emerytalnego. Niewątpliwie są to jednak osoby ponadprzeciętnie wykształcone i mające wiedzę nierzadko wykraczającą poza wiedzę stricte prawniczą. Z kolei ci sędziowie, którzy mają większe doświadczenie zawodowe w rozpoznawaniu określonej kategorii spraw, posiadają też wiedzę znacznie wykraczającą poza wspomnianą wcześniej przeciętność. Wydaje się, że nie można porównywać wiadomości przeciętnego uczestnika ruchu drogowego, nawet zawodowego kierowcy z wieloletnim doświadczeniem, z wiedzą kogoś, kto np. rozstrzygnął kilkadziesiąt spraw o spowodowanie wypadku drogowego, zapoznając się przy tym z wieloma opiniami biegłych z zakresu ruchu drogowego i mechaniki pojazdów. Tożsame wątpliwości dotyczyć mogą również stron postępowania, np. prokuratorów czy też adwokatów i radców prawnych o odpowiedniej wiedzy i doświadczeniu zawodowym, jak również funkcjonariuszy organów ścigania (choćby wykonujących zadania w ramach wydziałów ruchu drogowego). Stanowisko Sądu Najwyższego jest w tej mierze jednak jednoznaczne. „Opinia biegłego jest dowodem w sprawie i z tego powodu, w toku postępowania, jest ona przedmiotem oceny stron tego postępowania, a zatem »zaskakiwanie« ich w motywach wyroku opiniami mającymi charakter specjalistyczny, które nie mogą być uważane za notoryjnie znane, stanowi obrazę przepisów postępowania karnego zabraniającego oparcia wyroku na okolicznościach nieujawnionych w toku przewodu sądowego. Gdyby więc sąd nawet posiadał wiadomości specjalne, to i tak zgodnie z treścią art. 176 k.p.k. powinien korzystać z opinii biegłego”⁸. „Wielokrotnie już Sąd Najwyższy wskazywał, że w kwestiach wymagających wiedzy specjalistycznej sąd nie może rezygnować z powołania biegłych, choćby skład sądu orzekającego dysponował taką wiedzą”⁹. Podobnie w wyroku Sądu Najwyższego z 2 marca 2017 r.: „Wiedza sądu nie stanowi dowodu w sprawie, umożliwia jedynie i ułatwia sądowi ocenę opinii z dowodu biegłego. Nawet gdyby sąd posiadał wiadomości specjalne, to i tak jest zobowiązany skorzystać z dowodu

⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z 3 maja 1982 r., I KR 319/81, LEX nr 1400161.

⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z 20 maja 1984 r., I KR 102/84, LEX nr 17557.

w postaci opinii biegłego, a więc nie może zrezygnować z opinii biegłego, jeżeli ustalenie faktu wymaga wiedzy specjalnej”¹⁰. Podobne stanowisko powszechnie przyjęte jest w doktrynie prawa karnego procesowego¹¹. Jak stwierdził Lech Paprzycki: „Wyraźnie bowiem należy odróżnić wiedzę specjalistyczną w jakiejś dziedzinie, która może być wynikiem tylko specjalistycznego wykształcenia (np. wiedza psychiatryczna, psychologiczna, z zakresu chemii czy innych dziedzin), od wiedzy o pewnej dziedzinie, jaką nabywa w toku studiów i dalszego samokształcenia prawnik (np. o psychiatrii, psychologii, medycynie sądowej, kryminalistyce czy innej dziedzinie wiedzy), co pozwala mu, gdy wykonuje czynności organu prowadzącego postępowanie karne, umiejętnie wykorzystać dowód z opinii biegłego tego rodzaju specjalności”¹².

Podobne założenie powszechnie aprobowane jest również w orzecznictwie Sądu Najwyższego w postępowaniu cywilnym, jak również w literaturze przedmiotu. Na przykład w wyroku z 14 grudnia 2017 r.¹³ Sąd Najwyższy stwierdził, że sąd nie może zastępować biegłego, dokonując własnych ocen w zakresie wymagającym informacji specjalistycznych, ponieważ w ten sposób strony zostają pozbawione możliwości ustosunkowania się do treści i ocen wymagających wiedzy fachowej w toku postępowania dowodowego. „Z przyjmowanej powszechnie zasady, iż sąd jest najwyższym biegłym, nie można wyprowadzać wniosku, że może biegłego zastępować, a to oznacza, że jeżeli do poczynienia ustaleń istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy potrzebne są wiadomości specjalne, sąd nie może dokonywać ich sam, nawet gdyby miał w tej dziedzinie odpowiednie kwalifikacje merytoryczne; posiadanie takich kompetencji ułatwia jedynie ocenę opinii biegłego”¹⁴. „Jeżeli rozstrzygnięcie sprawy wymaga wiadomości wykraczających poza zakres wiadomości ogółu osób

10 Wyrok Sądu Najwyższego z 2 marca 2017 r., II KK 358/16, LEX nr 2259785.

11 *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz*, red. R. A. Stefański, S. Zabłocki, WKP 2019. Teza I do art. 193 k.p.k.; T. Tomaszewski, *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Warszawa 1998, s. 10; T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Artykuły 1–467. Komentarz*, LEX 2014. Teza 2 do art. 193 k.p.k.

12 *Komentarz aktualizowany do art. 1–424 Kodeksu postępowania karnego*, red. L. K. Paprzycki, LEX/el. 2015. Teza 2 do art. 193 k.p.k.

13 Wyrok Sądu Najwyższego z 14 grudnia 2017 r., V CSK 132/17, LEX nr 2558233.

14 Wyrok Sądu Najwyższego z 26 października 2006 r., I CSK 166/06, LEX nr 209297.

inteligentnych i ogólnie wykształconych, dowód z opinii biegłych jest konieczny, choćby ktokolwiek ze składu orzekającego takie wiadomości posiadał. Odmienne stanowisko pozbawiłoby strony możliwości stawiania pytań i krytyki określonego poglądu, a ponadto prowadziłyby do niedopuszczalnego połączenia funkcji sędziego i biegłego¹⁵. Jak już zaznaczono wyżej, wskazany pogląd wyrażany był nie tylko w orzecznictwie Sądu Najwyższego, lecz także podzielany przez przedstawicieli doktryny. Jak wskazał Kazimierz Piasecki, „do mitologii sądowej należy lansowana niekiedy teza, że »najwyższym biegłym« jest sędzia orzekający w sprawie. Sięgnięcie po dowód z opinii biegłego jest niezbędne, choćby nawet sędzia orzekający w danym składzie sądzącym dysponował szerszą wiedzą w danej dziedzinie. Poza faktami znanymi sądowi »urzędowo« własnej wiedzy nie można wykorzystać, gdyż wyłączyłoby to w tym zakresie takie uprawnienia, jakie stronom przysługują w stosunku do biegłego¹⁶. W podobny sposób wypowiedzieli się m.in.: Tadeusz Ereciński¹⁷, Tomasz Demendecki¹⁸, Arkadiusz Turczyn¹⁹.

Reasumując, stwierdzić należy, że niezależnie od rodzaju postępowania atrybut posiadania wiedzy specjalistycznej dotyczy wyłącznie biegłych i nie może być rozciągany na inne osoby występujące w poszczególnych postępowaniach. Żaden z członków składu orzekającego ani też żaden z uczestników postępowania, tak karnego, jak i cywilnego, nie może zastępować biegłych w ocenie przedstawionego im do badania materiału, z punktu widzenia posiadanej wiedzy specjalistycznej.

Wypada też zaznaczyć, że ani w postępowaniu karnym, ani w postępowaniu cywilnym niedopuszczalne jest łączenie ról procesowych świadka i biegłego. Zgodnie z art. 196 § 1 k.p.k. nie mogą być biegłymi

15 Wyrok Sądu Najwyższego z 18 lipca 1975 r., I CR 331/75, LEX nr 7729.

16 K. Piasecki, *System dowodów i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, cz. III, rozdz. III, LexisNexis 2012.

17 *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, WK 2016. Teza 22 do art. 278 k.p.c.

18 *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019*, red. A. Jakubecki, LEX/el. 2019. Komentarz do art. 278 k.p.c. – autor fragmentu T. Demendecki.

19 *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, red. O. Piaskowska Olga, WKP 2020. Teza 14 do art. 178 k.p.c. – autor fragmentu A. Turczyn.

osoby powołane w sprawie w charakterze świadków ani osoby, które były świadkiem czynu. Kodeks postępowania cywilnego nie przewiduje wprost takiego wyłączenia, ale zarówno w literaturze, jak i w orzecznictwie prezentowany jest pogląd o konieczności rozdzielenia tych ról. Tadeusz Ereciński wskazał, że „kodeks nie zna terminu »świadek-biegły«». Chodzi tu o osoby składające zeznania co do faktów, które mogły zaobserwować i ocenić na podstawie posiadanych wiadomości specjalnych (np. lekarz, który leczył spadkodawcę, gdy w sprawie chodzi o ważność testamentu). Takie osoby przesłuchuje się jako świadków²⁰. Zdaniem Tadeusza Wiśniewskiego „pojawia się pytanie o łączenie ról procesowych świadka i biegłego. W Kodeksie postępowania cywilnego w odróżnieniu od Kodeksu postępowania karnego (art. 196 § 1) nie ma przepisu, który wyraźnie zakazywałby występowania w roli biegłego osoby będącej zarazem świadkiem zdarzenia objętego stanem faktycznym sprawy albo powołanej w sprawie w charakterze świadka. Wychodząc jednak z założenia, że opisana sytuacja może wywoływać wątpliwości co do bezstronności biegłego, należałoby odpowiedzieć na postawione pytanie negatywnie²¹. W wyroku Sądu Najwyższego z 8 listopada 1976 r.²² stwierdzono, iż „osoba, która z racji posiadanych wiadomości specjalnych ma spostrzeżenia niedostępne dla innych osób (np. lekarz leczący chorego), powinna z reguły być słuchana w charakterze świadka, a funkcję biegłego należy powierzyć innej osobie, która z faktami istotnymi dla rozstrzygnięcia sprawy poprzednio się nie zetknęła”. Należy jednak pamiętać o wyjątku o charakterze ustawowym. W postępowaniu uproszczonym dopuszczono bowiem taką możliwość. Zgodnie z art. 505⁷ § 3 k.p.c. złożenie zeznań przez świadka nie stoi na przeszkodzie zasięgnięciu jego opinii jako biegłego, także co do faktów, o których zeznał jako świadek, nawet jeżeli uprzednio sporządził opinię na zlecenie podmiotu innego niż sąd. Wprowadzenie tego przepisu w listopadzie 2019 r. nie spotkało się jednak z przychylnym przyjęciem przez doktrynę²³.

20 T. Ereciński, *op. cit.*, teza 10 do art. 278 k.p.c.

21 T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego. Rozdział trzeci. Postępowanie przed sądem pierwszej instancji*, pkt VII.7.12, Oficyna 2009.

22 Wyrok Sądu Najwyższego z 8 listopada 1976 r., I CR 374/76, OSNC 1977/10/187.

23 J. Derlatka, *Świadek – ekspert na tle projektowanych przepisów o dowodach w postępowaniu uproszczonym*, „Monitor Prawniczy” 2019/7, s. 363 i nast.

II.

W zależności od rodzaju postępowania (karnego bądź cywilnego) następuje powołanie biegłego do udziału w sprawie.

W postępowaniu karnym, jeżeli stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymaga wiadomości specjalnych, zasięga się opinii biegłego albo biegłych. Stwierdzenie to niesie ze sobą bezwzględną konieczność dopuszczenia przedmiotowego dowodu. Ustawodawca nie pozostawia w tym miejscu żadnego marginesu dla swobody organu prowadzącego postępowanie. Wynika to z kategorycznego stwierdzenia „zasięga się opinii”. Musi być to oczywiście poprzedzone ustaleniami – po pierwsze, że stwierdzenie okoliczności wymaga wiadomości specjalnych, a po drugie, że okoliczności te mają istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. W postanowieniu z 17 maja 2007 r. Sąd Najwyższy stwierdził, że „zgodnie z treścią przepisu art. 193 § 1 k.p.k., jeżeli stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia wymaga wiadomości specjalnych, zasięga się opinii biegłego albo biegłych. Interpretacja tego przepisu, tak w judykaturze, jak i doktrynie, nie pozostawia żadnych wątpliwości co do tego, że powołanie biegłego w sytuacji, o jakiej mowa w § 1 omawianego przepisu, nie jest prawem, lecz obowiązkiem sądu. Jeśli więc w sprawie konieczne było zasięgnięcie opinii biegłego, dowodu z biegłego nie można zastąpić innym dowodem”²⁴. W dalszym ciągu nie można jednak zapominać o potrzebie uprzedniego stwierdzenia, że przedmiotowe okoliczności mają istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. „Wydaje się, że brzmienie art. 193 § 1 k.p.k. przesądza o tym, że opinii biegłego zasięga się tylko wtedy, gdy dotyczy to okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, natomiast w wypadku innych okoliczności – ich stwierdzenia dokonuje organ prowadzący postępowanie samodzielnie, bez udziału biegłego”²⁵. „Okoliczności, których ustalenie wymaga wiedzy specjalnej, muszą być istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, co oznacza, że nie ma potrzeby ani nawet

²⁴ Postanowienie Sądu Najwyższego z 17 maja 2007 r., II KK 331/06, OSNwSK 2007/1/1070.

²⁵ K. Witkowska, *Biegły w postępowaniu karnym*, Prok. i Pr. 2013/1/65–81.

możliwości powoływania biegłego lub biegłych, jeśli okoliczności tego rodzaju mają w sprawie znaczenie marginalne²⁶. Jednak organ procesowy ma obowiązek zasięgnięcia opinii co do wszystkich okoliczności, które stanowią podstawę orzeczenia zapadającego w sprawie, o ile stwierdzenie takich okoliczności wymaga wiadomości specjalnych. „Okolicznościami mającymi istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy są okoliczności, które mogą mieć wpływ na treść decyzji kończącej postępowanie. Nie chodzi o jakiegokolwiek znaczenie danej okoliczności dla rozstrzygnięcia sprawy, ale ustawodawca dokonał kwantyfikacji jej znaczenia dla rozstrzygnięcia. Mają one mieć istotne znaczenie, co w znaczny sposób zawęży ich zakres. Ustawodawca w art. 170 § 1 pkt 2, nakazując oddalenie wniosku, posłużył się innym zwrotem, a mianowicie gdy okoliczność, która ma być udowodniona, „nie ma znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy”. Pominął dookreślenie, że ma ona mieć istotne znaczenie. Zaznaczenie w ustawie, że chodzi o okoliczności mające istotne znaczenie, stanowi wskazówkę, by odwoływać się do dowodu z opinii biegłego tylko wówczas, gdy jest to rzeczywiście niezbędne²⁷. Trzeba jednak pamiętać, że w niektórych przypadkach sąd bądź inny organ prowadzący postępowanie ma wprost wyrażony w przepisach obowiązek dopuszczenia dowodu z opinii biegłych np. w razie wątpliwości co do stanu zdrowia psychicznego oskarżonego (określony jest też tu niezbędny skład biegłych).

Nieco inaczej przedmiotowa kwestia przedstawia się w postępowaniu cywilnym. W wypadkach wymagających wiadomości specjalnych sąd może wezwać jednego lub kilku biegłych w celu zasięgnięcia ich opinii. Nie ma tu zatem sformułowanego wprost obowiązku sądu do powołania biegłego (biegłych) w każdym przypadku wymagającym wiadomości specjalnych. Istnieją w tej mierze jednak nieliczne wyjątki. Na przykład zgodnie z art. 553 k.p.c. osoba, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, musi być zbadana przez biegłego lekarza psychiatrę lub neurologa, a także psychologa, przy czym opinia biegłego oprócz

26 E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom I*, red. P. Hofmański, Warszawa 2011, s. 1105.

27 *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz*, red. R. A. Stefański, S. Zabłocki, teza II do art. 133 k.p.k.

oceny stanu zdrowia psychicznego lub zaburzeń psychicznych albo rozwoju umysłowego osoby, której dotyczy wnioski o ubezwłasnowolnienie, powinna zawierać umotywowaną ocenę zakresu jej zdolności do samodzielnego kierowania swoim postępowaniem i prowadzenia swoich spraw, uwzględniającą postępowanie i zachowanie się tej osoby. W myśl art. 619 k.p.c. w postępowaniu o zniesienie współwłasności gospodarstwa rolnego sąd ustala jego skład i wartość, w szczególności obszar i rodzaj nieruchomości wchodzących w skład tego gospodarstwa oraz obszar i rodzaj nieruchomości stanowiących już własność współwłaścicieli i ich małżonków, a w miarę potrzeby także okoliczności przewidziane w art. 216 Kodeksu cywilnego, przy czym podział w naturze nastąpi po zasięgnięciu opinii biegłych co do sposobu podziału. To samo odnosi się do działu spadku, w którego skład wchodzi gospodarstwo rolne (art. 688 k.p.c.). Nie można też zapominać o obowiązku wynikającym z art. 30 ustawy z 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego²⁸. „Orzeczenie o potrzebie przyjęcia osoby chorej psychicznie do szpitala psychiatrycznego na podstawie art. 29 ustawy z 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. nr 111, poz. 535) sąd opiekuńczy może wydać wyłącznie wówczas, gdy dołączona do wniosku opinia, o jakiej mowa w art. 30 tej ustawy, nie zostanie podważona w toku postępowania. Przesłanką wydania takiego orzeczenia nie może więc być jedynie wyjaśnienie wątpliwości, czy osoba, wobec której toczy się postępowanie, jest w ogóle chora psychicznie i zachodzą dalsze przesłanki z art. 29 ust. 1 ustawy”²⁹.

W innych przypadkach można mówić jedynie o fakultatywności wezwania biegłego (biegłych), czyli wydania postanowienia o dopuszczeniu dowodu z jego (ich) opinii. Jak słusznie zauważył jednak Arkadiusz Turczyn, „możliwość ta przeradza się niekiedy w obowiązek. Możliwość dopuszczenia dowodu z opinii biegłego (biegłych) aktualizuje się tylko w przypadkach wymagających wiadomości specjalnych”³⁰.

28 Ustawa z 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego. Dz.U. 2020.685, t.j. dnia 2020.04.17.

29 Postanowienie Sądu Najwyższego z 12 lutego 1997 r., II CKU 72/96, OSNC 1997/6–7/84.

30 O. Piaskowska, *op. cit.*

III.

W postępowaniu karnym biegli zazwyczaj ustanawiani są już na etapie postępowania przygotowawczego. Często bowiem możliwość postawienia zarzutu i jego ewentualna treść zależą będzie właśnie od treści opinii. Trudno sobie bowiem wyobrazić, by możliwe było postawienie trafnego zarzutu w sprawach np. o spowodowanie wypadku komunikacyjnego o niejednoznacznym przebiegu, w sprawach w dotyczących tzw. błędu w sztuce lekarskiej, w sprawach związanych z pozbawieniem życia czy też w skomplikowanych sprawach dotyczących przestępstw finansowych bez uprzedniego uzyskania opinii biegłego dysponującego wiedzą specjalistyczną. Nie sposób również pominąć konieczności przeprowadzenia opinii sporządzonej przez biegłych lekarzy psychiatrów na okoliczność stanu zdrowia psychicznego podejrzanego, albowiem od jej treści zależą może, czy prokurator wystąpi w ogóle do sądu z aktem oskarżenia, czy też może z wnioskiem o umorzenie postępowania i zastosowanie środków zabezpieczających.

Zwrócić w tym miejscu należy uwagę na przepis art. 344a k.p.k., zgodnie bowiem z jego treścią sąd przekazuje sprawę prokuratorowi w celu uzupełnienia śledztwa lub dochodzenia, jeżeli akta sprawy wskazują na istotne braki tego postępowania, zwłaszcza na potrzebę poszukiwania dowodów, dokonanie zaś niezbędnych czynności przez sąd powodowałoby znaczne trudności. Przekazując sprawę prokuratorowi, sąd wskazuje kierunek uzupełnienia, a w razie potrzeby także odpowiednie czynności, jakie należy przedsięwziąć. Na przedmiotowe postanowienie służy stronom zażalenie. „Wydaje się, że podstawowe znaczenie przy ocenie celowości zwrotu sprawy do uzupełnienia śledztwa lub dochodzenia ma przesłanka, że usunięcie tych braków przez sądy powodowałoby znaczne trudności. W orzecznictwie wskazuje się, że w przepisie chodzi o spowodowanie rzeczywistych trudności, a nie jedynie hipotetycznie możliwych (*in abstracto*), czyli zawsze odnieść należy oceny w rozpatrywanym przedmiocie do realiów sprawy podlegającej rozstrzygnięciu przez sąd”³¹. Na konieczność stosowania przedmiotowej instytucji zgodnie z wymogami ekonomiki

³¹ *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, wyd. II, WKP 2020. Teza 10 do art. 344a k.p.k. – autor fragmentu C. Kulesza.

procesowej wskazuje fakt, że zwrot może być dokonany wyłącznie przed rozpoczęciem rozprawy. Jest to także czynnik mobilizujący sąd do dokładnego zapoznania się z aktami sprawy przed jej rozpoczęciem. „Ocena, czy określony brak jest brakiem istotnym z punktu widzenia przepisu art. 344a § 1, powinna być dokonana poprzez pryzmat wynikających z art. 297 celów postępowania przygotowawczego. Dostrzec należy, że celem postępowania przygotowawczego nie jest wszechstronne wyjaśnienie sprawy, lecz m.in. wyjaśnienie okoliczności sprawy, w tym ustalenie osób pokrzywdzonych i rozmiarów szkody, a także zebranie, zabezpieczenie i tylko w niezbędnym zakresie utrwalenie dowodów dla sądu. Innymi słowy, w przypadku gdy nastąpi realizacja celów postępowania przygotowawczego, nie ma podstaw do dokonania skutecznego zwrotu sprawy prokuratorowi do stadium postępowania przygotowawczego”³². Wydaje się, że najistotniejsze znaczenie dla możliwości stosowania instytucji z art. 344a k.p.k. ma zachowanie tzw. rozsądnego terminu dla końcowego rozpoznania sprawy. Ma to niebagatelne znaczenie szczególnie w sprawach, w których stosowane są dolegliwe środki zapobiegawcze. „Każdorazowo sąd, do którego skierowano akt oskarżenia, w ramach kontroli tego dokumentu, zgodnie z uregulowaniami rozdziału 40 Kodeksu postępowania karnego, jest zobowiązany dokonać analizy, jakie czynności winien podjąć w celu zrealizowania zasady rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie. Analiza ta powinna uwzględniać uregulowania art. 344a k.p.k., 396a k.p.k., jak też uzupełnienie ewentualnych braków postępowania przygotowawczego przez ten sąd. Doniosłość zasady rozstrzygnięcia sprawy w rozsądnym terminie wynika z uregulowań wskazujących na nią w art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, art. 45 Konstytucji RP i z art. 2 § 1 pkt 4 k.p.k.”³³. Generalnie w judykaturze przeważa pogląd o konieczności stosowania instytucji określonej w art. 344a k.p.k. w sposób bardzo oszczędny i niewzbudzający zastrzeżeń co do możliwości wejścia przez sąd w rolę organu mającego istotny wpływ na przebieg postępowania przygotowawczego”. Wykładnia

32 *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX/el. 2020. Teza 9 do art. 344a k.p.k. – autor fragmentu K. Eichstaedt.

33 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 20 września 2018 r., II AKa 200/18, KSAG 2018/4/166–181.

przepisu art. 344a § 1 k.p.k. musi uwzględniać podział ról procesowych pomiędzy sąd i strony postępowania oraz funkcje procesowe spełniane przez tych uczestników procesu karnego. Zgodnie z zasadą skargowości sąd rozpoznaje sprawę na podstawie i w granicach skargi uprawnionego oskarżyciela. Instytucja zwrotu sprawy do postępowania przygotowawczego stanowi wyłom w zasadzie skargowości, zgodnie z którą w procesie karnym funkcję rozstrzygania o przedmiocie postępowania spełnia sąd, a oskarżyciel spełnia funkcję ścigania. Nakazując przeprowadzenie określonych dowodów i w tym celu zwracając sprawę do postępowania przygotowawczego, sąd występuje w roli procesowej, do której nie jest uprawniony, gdyż spełnia wtedy funkcję ścigania. W takiej sytuacji sąd narusza też zasadę obiektywnego i bezstronnego rozpoznania sprawy, która wymaga od tego organu pełnienia funkcji arbitra, bez zaangażowania po którejkolwiek ze stron prowadzących spór. W tym stanie rzeczy wykładnia przepisów o zwrocie sprawy do postępowania przygotowawczego musi uwzględniać nie tylko wyjątkowość tej instytucji, lecz także procesowe uwarunkowania wynikające z zasady skargowości i podziału ról procesowych³⁴. Odnosząc te rozważania do kwestii możliwości zwrotu sprawy do uzupełnienia do postępowania przygotowawczego z powodu braków w postępowaniu dowodowym w postaci braku koniecznej opinii biegłego (biegłych, instytucji naukowej lub specjalistycznej), stwierdzić należy, że sądy podchodzić do tego powinny w sposób bardzo ostrożny, mając przede wszystkim na uwadze kwestię ekonomiki procesowej. Co do zasady wydaje się, że w przypadku, gdy sąd dostrzega potrzebę dopuszczenia dowodu z opinii biegłego, może to uczynić we własnym zakresie. Nie ma tu realnego niebezpieczeństwa wydłużenia czasu postępowania. Przeciwnie może to wpłynąć na skrócenie jego czasu poprzez uniknięcie ewentualnego postępowania zażaleniowego. Sąd nie musi też dawać prokuratorowi wytycznych w zakresie uzupełnienia postępowania dowodowego, lecz po prostu może sformułować niezbędne jego zdaniem pytania do biegłego. Może też uprzedzić strony o takim zamiarze i wezwać je do złożenia w określonym czasie ewentualnych pytań do biegłego, tak by uniknąć konieczności uzupełniania opinii (na piśmie lub ustnie), i by

³⁴ Postanowienie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 22 lutego 2019 r., II AKz 103/19, OSAW 2019/1–2/385.

sprawa zaś rzeczywiście mogła być rozpoznana w pierwszym terminie. Trudno przecież przypuszczać, by biegli, instytucje naukowe lub specjalistyczne miały różne terminy wykonania opinii dla prokuratora i dla sądu. Z drugiej jednak strony wydaje się, że niezbędne byłoby zastosowanie przedmiotowej instytucji w sytuacjach, gdy ewentualne wydanie opinii uzależnione byłoby od możliwości wykorzystania środków technicznych i zasobów ludzkich, którymi może dysponować oskarżyciel publiczny, a którymi nie dysponuje sąd. Nietrudno sobie wyobrazić sytuację, w której np. biegły z zakresu ruchu drogowego i badania wypadków komunikacyjnych potrzebowałby dla wykonania swoich badań czasowego wyłączenia z używania odcinka drogi. Dużo łatwiej przeprowadzić taką operację prokuratorowi, niż uzgodnić ją z organami policji przez sąd. Podobnie byłoby w sytuacji, gdy przedmioty wymagające badania przez biegłego znajdują się w dyspozycji organów ścigania. Ostatecznie należy przyjąć, że potrzeba badania konieczności zwrotu sprawy do ponownego rozpoznania z uwagi na braki w zakresie postępowania dowodowego zwłaszcza w odniesieniu do braku wymaganej, zdaniem sądu, opinii biegłego, musi być rozpatrywana każdorazowo z uwzględnieniem realiów konkretnej sprawy. Nie da się w sposób jednoznaczny z góry określić, czy brak opinii biegłego na etapie postępowania przygotowawczego upoważnia sąd do skorzystania z opcji art. 344a k.p.k., czy też obliguje go do samodzielnego prowadzenia postępowania dowodowego w tym zakresie.

W postępowaniu cywilnym z oczywistych względów biegli mogą być powoływani wyłącznie na etapie postępowania rozpoznawczego przez sąd orzekający w sprawie.

IV.

Zarówno w postępowaniu karnym, jak i cywilnym ustanowienie biegłych może się odbyć wyłącznie w formie postanowienia. W żadnym z tych postępowań biegły nie może być powołany w sposób dorozumiany.

W postępowaniu karnym, zgodnie z art. 194 o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego, wydaje się postanowienie, w którym należy wskazać imię, nazwisko i specjalność biegłego lub biegłych, a w wypadku

opinii instytucji, w razie potrzeby, specjalność i kwalifikacje osób, które powinny wziąć udział w przeprowadzeniu ekspertyzy, przedmiot i zakres ekspertyzy ze sformułowaniem, w miarę potrzeby, pytań szczegółowych, oraz termin dostarczenia opinii. W myśl art. 98 § 3 k.p.k. nie wymaga ono uzasadnienia. Nie podlega zaskarżeniu (art. 459 § 1 i 2 k.p.k. *a contrario*). Nie ma jednak przeszkód do składania w późniejszym czasie wniosków w tym zakresie ani też do zmiany bądź uchylenia pierwotnego.

Podobnie rzecz się ma w postępowaniu cywilnym. W myśl art. 236 k.p.c. o dopuszczeniu dowodu decyduje sąd orzekający w formie postanowienia. W postanowieniu tym sąd oznacza środek dowodowy i fakty, które mają nim zostać wykazane, a w miarę potrzeby i możliwości – także termin i miejsce przeprowadzenia dowodu. Jeżeli o wydanie postanowienia w przedmiocie dopuszczenia dowodu wносиła strona, w postanowieniu wystarczy powołać się na treść jej wniosku. Rozstrzygnięcie w przedmiocie dopuszczenia dowodu nie podlega zaskarżeniu w drodze zażalenia. Przedmiotowe postanowienie nie zostało bowiem wymienione w katalogu z art. 394 § 1 k.p.c. Tym samym nie wymaga uzasadnienia. Z treści art. 236 k.p.c. również nie wynika, by postanowienie winno zawierać uzasadnienie. Zgodnie z art. 240 § 1 k.p.c. sąd nie jest związany swoim postanowieniem dowodowym i może je stosownie do okoliczności uchylić lub zmienić.

Jak wynika z powyższego, wymogi formalne dotyczące postanowień w przedmiocie dopuszczenia dowodu z opinii biegłego są w obu postępowaniach podobne. Konsekwencją braku uzasadnień w postanowieniach w przedmiocie dopuszczenia dowodu z opinii biegłego będzie konieczność wprowadzenia ich do pisemnych uzasadnień wyroków. Ewentualne uchybienia sądu orzekającego w tym zakresie będą mogły być podnoszone przez strony w apelacjach dopiero na tym etapie postępowania.

Niewątpliwie w postępowaniu karnym znacząca większość postanowień o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłych podejmowana jest z urzędu. Wynika to ze specyfiki tego postępowania, gdzie gros dowodów gromadzone jest i przeprowadzane na etapie postępowania przygotowawczego. Uczestnicy tego postępowania (podejrzany, pokrzywdzony) albo w ogóle nie mają dostępu do akt, albo mają go w istotny sposób ograniczony. Ewentualne wnioski faktycznie składać mogą już

po wyczerpaniu czynności śledztwa, bądź dochodzenia i zapoznaniu się ze zgromadzonym materiałem dowodowym. Oczywiście wiąże się to z aktywnością procesową stron, ale ta może być ograniczona chociażby przez stosowanie środków zapobiegawczych albo stanowisko organu prowadzącego postępowanie. Niezależnie od tego osoby te spotykają się z sytuacją, w której biegli zostali wyznaczeni wcześniej i sporządzili opinię, oni na tym etapie mogą zaś się co najwyżej zapoznać z jej treścią i wnioskami, ewentualnie zgłosić zastrzeżenia co do jej treści.

Diametralnie różnie wygląda to w postępowaniu cywilnym. Tu zdecydowana większość decyzji w przedmiocie powołania biegłych podejmowana jest na skutek inicjatywy stron. Nie może to zresztą dziwić, skoro kontradiktoryjność pozostaje naczelną zasadą postępowania cywilnego. Według Justyny Włodarczyk-Madejskiej postanowienie o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego z urzędu w sprawach cywilnych wynosi ok. 1/3 wszystkich postanowień w tym zakresie³⁵. Wynika to właśnie ze stosowania niekwestionowanej zasady kontradiktoryjności (inaczej niż w postępowaniu karnym, gdzie na organach postępowania spoczywa obowiązek ustalenia prawdy obiektywnej i działania z urzędu – art. 9 § 1 k.p.k.). Zgodnie z art. 232 k.p.c. na stronach postępowania spoczywa obowiązek wskazania dowodów dla stwierdzenia faktów, z których wywodzą skutki prawne. Sąd może jedynie, choć nie musi, dopuścić dowód niewskazany przez stronę.

W tym właśnie miejscu pojawia się kwestia dopuszczenia w postępowaniu cywilnym dowodu z opinii biegłego, z urzędu. Formalnie rzecz biorąc, nie ma w tym kierunku żadnych przeciwskazań. W orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów powszechnych pojawiły się dwa przeciwstawne poglądy co do tego, czy dowód z opinii biegłego może być powołany wyłącznie na wniosek stron, czy też może być dopuszczony przez sąd orzekający, nawet w sytuacji, gdy strony takiego żądania nie zgłaszają. „Zgodnie z jednym z poglądów, zgodnie z ogólnymi zasadami dowodzenia w postępowaniu cywilnym dowód z opinii biegłego można przeprowadzić tylko na wniosek strony, która chce na jego podstawie wykazać określony fakt czy uzasadnić swoje roszczenie. Wedle natomiast

35 J. Włodarczyk-Madejska, *Opinia biegłego w sprawach cywilnych w świetle badania aktowego*, Pr. W Dział 2017/31/155–176.

poglądu przeciwnego dowód z opinii biegłego jako dowód, którego nie można zastąpić innym dowodem, powinien być przeprowadzony przez sąd również z urzędu, jeżeli jest to konieczne do oceny zasadności powództwa. Zwolennicy tego poglądu twierdzą, że sąd, nie przeprowadzając w takiej sytuacji dowodu z opinii biegłego z urzędu, dopuszcza się naruszenia art. 232 zd. 2 k.p.c.³⁶. W orzecznictwie zdecydowanie przeważa ten drugi pogląd. Można wskazać szereg orzeczeń Sądu Najwyższego wskazujących na ten tok rozumowania:

- » wyrok Sądu Najwyższego z 7 października 1998 r.: „Niedopuszczenie przez sąd z urzędu dowodu z opinii biegłego, który to dowód był niezbędny dla oceny zasadności roszczenia [...], stanowi istotne naruszenie art. 232 k.p.c.”³⁷;
- » wyrok Sądu Najwyższego z 24 listopada 1999 r.: „Dowód z opinii biegłego z uwagi na składnik w postaci wiadomości specjalnych jest dowodem tego rodzaju, iż nie może być zastąpiony inną czynnością dowodową, np. przesłuchaniem świadka. Jeżeli więc zgodnie z art. 278 § 1 k.p.c. sąd może dojść do wiadomości specjalnych wyłącznie poprzez skorzystanie z pomocy biegłego, to sąd dopuszcza się naruszenia art. 232 zdanie drugie k.p.c., skoro z urzędu nie przeprowadza dowodu z opinii biegłego, natomiast dowód ten jest niezbędny dla miarodajnej oceny zasadności wytoczonego powództwa”³⁸;
- » wyrok Sądu Najwyższego z 15 czerwca 2011 r.: „Uznanie przez sąd, że wymagana jest opinia biegłego, która jest niezastępowalnym środkiem dowodowym, oznacza niedopuszczalność wydania orzeczenia końcowego z pominięciem tego dowodu”³⁹;
- » wyrok Sądu Najwyższego z 27 kwietnia 2012 r.: „Jeżeli uzyskanie wiadomości specjalnych zapewnia wyłącznie opinia biegłego, to w braku odpowiedniej inicjatywy dowodowej samej strony niedopuszczenie dowodu z takiej opinii stanowi naruszenie art. 232

36 D. Kucharski, *Możliwość dopuszczenia przez sąd orzekający dowodu z opinii biegłego z urzędu, bez wniosku zainteresowanej strony*, LEX/el. 2018.

37 Wyrok Sądu Najwyższego z 7 października 1998 r., II UKN 246/98, OSNP 1999/20/664.

38 Wyrok Sądu Najwyższego z 24 listopada 1999 r., I CKN 223/98, LEX nr 39411.

39 Wyrok Sądu Najwyższego z 15 czerwca 2011 r., V CSK 373/10, LEX nr 885040.

zdanie drugie k.c., gdy przeprowadzenie przez sąd z urzędu takiego dowodu stanowi jedyny sposób przeciwdziałania niebezpieczeństwu oczywiście nieprawidłowego rozstrzygnięcia sprawy, podważającego funkcję procesu. Nawet fakt, że strona jest reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika, w tej szczególnie uzasadnionej sytuacji nie powinien zwalniać sądu z dążenia do prawidłowego wyjaśnienia sprawy⁴⁰;

- » wyrok Sądu Najwyższego z 20 grudnia 2017 r.: „Brak inicjatywy sądu powołania biegłego w sytuacji, gdy nie czyni tego strona, narusza art. 232 zdanie drugie k.p.c. Powołanie dowodu z opinii biegłego jest przede wszystkim narzędziem sądu do prawidłowego rozpoznania sprawy⁴¹.

Pogląd ten podzielany jest również przez część doktryny. Na przykład Tadeusz Wiśniewski twierdzi, że wprawdzie obiektywna konieczność przeprowadzenia przez sąd dowodu z opinii biegłego ze względu na występujący w sprawie element wymagający wiadomości specjalnych nie zwalnia strony od udowodnienia faktu, z którego wywodzi ona skutki prawne, ale byłoby jednak błędem, gdyby sytuacji tej nie odróżniano się od sytuacji polegającej na poczynieniu przez sąd ustalenia faktycznego (ustaleń faktycznych) bez pomocy biegłego, chociaż w ustaleniu zawarto pierwiastek wiadomości specjalnych. W takiej sytuacji jego zdaniem sąd, nie korzystając z dowodu z opinii biegłego z urzędu, dopuszcza się naruszenia przepisu art. 232 zdanie drugie k.p.c.⁴²

Na tym tle rysuje się jako odosobnione stanowisko wyrażone przez Sąd Najwyższy w postanowieniu z 3 listopada 2000 r.: „Zasada bezstronności sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP) i równego traktowania stron wyłącza dopuszczalność wskazywania uczestnikom postępowania na potrzebę zgłoszenia odpowiednich roszczeń [...]. W tej mierze Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym tę kasację nie podziela poglądu, że jeśli zgodnie z art. 278 § 1 k.p.c. sąd może dojść do wiadomości specjalnych wyłącznie przez skorzystanie z pomocy biegłego, to nie przeprowadzając z urzędu dowodu z opinii biegłego, dopuszcza się naruszenia art. 232

40 Wyrok Sądu Najwyższego z 27 kwietnia 2012 r., V CSK 202/11, LEX nr 1214614.

41 Wyrok Sądu Najwyższego z 20 grudnia 2017 r., I CSK 149/17, LEX nr 2438309.

42 T. Wiśniewski, *op. cit.*

zd. drugie k.p.c. Dowód ten, tak samo jak każdy inny dowód potrzebny dla wykazania faktów, powinien być powołany przez tę stronę, która chce z nich wyprowadzać swoje żądanie lub obronę⁴³.

Należy jednak zaznaczyć, że stanowisko to znajduje częściowe wsparcie w doktrynie. Zdaniem Marcina Łochowskiego, jeżeli w sprawie będą fakty sporne, a więc wymagające dowodu, a obie strony nie zgłoszą żadnych wniosków dowodowych, sąd będzie mógł uznać sprawę za dostatecznie wyjaśnioną (art. 224 § 1 k.p.c.) i wydać wyrok. W takim wypadku sąd dokona ustaleń faktycznych na podstawie norm określających rozkład ciężaru dowodu. Także w tym zakresie sąd nie ma obowiązku działania z urzędu poza szczególnymi sprawami z zakresu prawa rodzinnego (art. 431, 432 k.p.c.) czy też toczącymi się w postępowaniu nieprocesowym (np. art. 670 k.p.c.). W jego ocenie powinno budzić wątpliwości, że nieprzeprowadzenie dowodu z opinii biegłego, a więc nieustalenie faktów, co do których konieczne są wiadomości specjalne, nie stoi na przeszkodzie rozstrzygnięciu sprawy na podstawie reguł decydujących o rozkładzie ciężaru dowodu, czyli nie można bowiem rozumieć art. 278 § 1 k.p.c. w ten sposób, że w wypadkach wymagających wiadomości specjalnych sąd zawsze – niezależnie od wniosków stron – dopuszcza dowód z opinii biegłego. Ustalenie faktu wymagającego wiadomości specjalnych, jeżeli fakt ten będzie sporny, nie jest możliwe na podstawie innych dowodów (świadców, dokumenty itp.), ale możliwe jest dokonanie w tym zakresie ustaleń na podstawie art. 6 k.c. Działanie z urzędu winno być powodowane wyłącznie wyjątkowymi okolicznościami wynikającymi z uzasadnionej nieporadności strony, np. ze względu na wypadek czy chorobę⁴⁴.

Zdaniem Tadeusza Erecińskiego co do zasady sąd powinien unikać powoływania dowodu z opinii biegłego z urzędu. W jego ocenie pogląd, że dowód z opinii biegłego z uwagi na składnik w postaci wiadomości specjalnych jest dowodem tego rodzaju, iż nie może być zastąpiony inną czynnością dowodową, jeżeli więc sąd może dojść do tych wiadomości

43 Postanowienie Sądu Najwyższego z 3 listopada 2000 r., IV CKN 169/00, LEX nr 52476.

44 M. Łochowski, *Rola z zasady kontryktoryjności w sprawach cywilnych dotyczących odpowiedzialności lekarzy za błędy w sztuce*, PiM 2004/17/58.

wyłącznie przez skorzystanie z pomocy biegłego (art. 278 § 1), to dopuszcza się naruszenia art. 232, skoro z urzędu nie przeprowadza tego dowodu, a dowód ten jest niezbędny do właściwej oceny zasadności wytoczonego powództwa, niepowołanie zaś przez sąd z urzędu dowodu z opinii biegłego nie stanowi w zasadzie naruszenia art. 232 zdanie drugie. Sąd winien powoływać przedmiotowy dowód wyłącznie w wyjątkowych sytuacjach. Będzie to uzasadnione wyłącznie w sytuacji wysokiego uprawdopodobnienia zasadności dochodzonego roszczenia oraz gdy w ocenie sądu stanowcze ustalenie spornego faktu, istotnego dla rozstrzygnięcia sprawy, wymaga przeprowadzenia dodatkowego dowodu z opinii biegłego, niewskazanego przez stronę⁴⁵.

Reasumując, należy wskazać, że kwestia ta nadal pozostaje sporna. Pamiętać należy, że możliwe są sytuacje, w których strony celowo nie składają wniosków o dopuszczenie dowodu z opinii biegłych z obawy o możliwość poniesienia kosztów związanych z jej wydaniem, zarówno na etapie postępowania rozpoznawczego (w formie zaliczki), jak i w rozliczeniu ogólnym. Dlatego też sądy winny korzystać z instytucji powołania biegłych z urzędu w sposób bardzo rozważny, by nie powiedzieć oszczędny, i przy uwzględnieniu usprawiedliwionego interesu stron. Nie bez racji Tadeusz Ereciński wskazywał na warunek wysokiego uprawdopodobnienia zasadności dochodzonego roszczenia. Brak jego zachowania narazić może bowiem powoda, który przecież nie domaga się przeprowadzenia tego dowodu, na wymierne straty finansowe. Działanie sądu nie może być w postępowaniu cywilnym oderwane od woli stron, które przecież muszą być wysłuchane przed wydaniem postanowienia. Wydaje się, że korzystanie z przedmiotowej instytucji winno być ograniczone do sytuacji wyjątkowych. Sąd nie może powoływać biegłego z urzędu na wszelki wypadek w obawie przed ewentualnymi zarzutami, które mogą być podniesione w postępowaniu odwoławczym.

Niniejsze opracowanie dotyczy tylko wstępnej fazy szeroko rozumianego uczestnictwa biegłego w postępowaniach karnym i cywilnym. Kwestia udziału biegłego w samych postępowaniach, ocena znaczenia i przydatności wydawanych opinii wymaga opracowania odrębnego (także na tle odrębności i podobieństw wskazanych postępowañ).

⁴⁵ T. Ereciński, *op. cit.*, teza 6 do art. 278 k.p.c.

Bibliografia

- Derlatka J., *Świadek – ekspert na tle projektowanych przepisów o dowodach w postępowaniu uproszczonym*, „Monitor Prawniczy” 2019/7.
- Gabriel-Węglowski M., *Analiza kryminalna w pracy prokuratora*, Prok. i Pr. 2016/10.
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego. Artykuły 1–467. Komentarz*, LEX 2014.
- Komentarz aktualizowany do art. 1–424 Kodeksu postępowania karnego* red. L. K. Paprzycki, LEX/el. 2015.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019*, red. A. Jakubecki, LEX/el. 2019.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, WK 2016.
- Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, red. O. Piaskowska, WKP 2020.
- Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, wyd. II, WKP 2020.
- Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX/el. 2020.
- Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz*, red. R. A. Stefański, S. Zabłocki, WKP 2019.
- Kucharski D., *Możliwość dopuszczenia przez sąd orzekający dowodu z opinii biegłego z urzędu, bez wniosku zainteresowanej strony*, LEX/el. 2018.
- Łochowski M., *Rola zasady kontrydiktoryjności w sprawach cywilnych dotyczących odpowiedzialności lekarzy za błędy w sztuce*, PiM 2004/17.
- Piasecki K., *System dowodów i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, cz. III, rozdz. III, LexisNexis 2012.
- Sadzik E., Zgrzyzek K., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom I*, red. P. Hofmański, Warszawa 2011.
- Tomaszewski T., *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Warszawa 1998.
- Wiśniewski T., *Przebieg procesu cywilnego. Rozdział trzeci. Postępowanie przed sądem pierwszej instancji*, pkt VII.7.12, Oficyna 2009.
- Witkowska K., *Biegły w postępowaniu karnym*, Prok. i Pr. 2013/1.
- Włodarczyk-Madejska J., *Opinia biegłego w sprawach cywilnych w świetle badania aktowego*, Pr. W Dział 2017/31.